

Varsói jegyzetek

A Varsói Egyetemi Könyvtár (Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego)

Változnak az idők... És ez nemcsak abban mutatkozik meg, hogy az erre felé eddig szokásos *teren uniwersytecki* (kb. egyetemi terület) jelzős szerkezetet kezdi felváltani az immár a tájékoztató füzeteken is nagybetűkkel szereplő s az utóbbi időben nálunk is polgárjogot nyert latin eredetű, de persze közvetlenül Amerikából „importált” *campus* kifejezés. Jómagam abban is a változás jelét látom, hogy a sokat megért, kiszolgált Ikarusokat Varsóban mára nagyrészt már felváltották a mélyépitésű Mann- és Neoplan-buszok. Nos ezért írhatom, hogy egy, a városközpontban még épp jókor elcsípett 150-essel nem zötykölődöm, hanem egyenesen suhanok az egyetemi könyvtár felé. Egyszóval tehát Varsót is elérte – úgy tűnik végérvényesen – a változás szele. Mielőtt még zavarba hoznám a figyelmes olvasót, sietek megjegyezni, hogy az az egyetemi könyvtár, amely jelenlegi utam végcélja, nem a campuson található. Jóllehet ott is áll egy klasszicista épület, amelyik szintén a *BUW* (Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego – Varsói Egyetemi Könyvtár) nevet viseli, ez azonban a régi könyvtár épülete, amelyet még a Varsói Királyi Egyetem részeként alapítottak 1816-ban, s melynek a híres lengyel tudós – lexikográfus, Samuel Bogumi Linde (1771–1847) volt az első igazgatója.

S ha már fentebb szó került a Varsói Egyetemről, nem állhatom meg, hogy ez irányban egy kis kitérőt ne tegyek – még ha csupán néhány sor erejéig is. Persze nem igazi digresszió ez, hiszen az egyetem megalakulásának története a könyvtár megszületésének története is egyben.

A Varsói Egyetem elválaszthatatlanul összefonódik Lengyelország, legszorosabban pedig természetesen a főváros, Varsó viharos történelmével. Az egyetem tulajdonképpen három korabeli felsőoktatási intézmény összevonásával alakult meg, így ezen intézmények jogutódjának és szellemi örökösének tekintendő. Ezek az 1766-ban alapított, az ún. Kazimír Palotában (Palac Kazimierzowski) működő s jelenleg az adminisztratív részlegnek helyet adó Collegium Nobilium, valamint az 1808-ban megalakult Jogi, illetve az 1809-ben létrejött Orvosi Iskola. Mivel Varsó a Lengyelországot a XVIII. században ért felosztás miatt elszakadt a hagyományosan tudományos központnak tekintett Krakkótól, felmerült egy önálló Varsói Egyetem életre hívásának gondolata. Ennek lehetőségét I. Sándor (akkoriban orosz cár és egyben lengyel király) 1816. november 19-i beleegyezése teremtette meg, a viszonylagos autonómiát élvező Varsói Nagyhercegség keretein belül. A fenti dátumtól számítható a Varsói Egyetemi Könyvtár működésének kezdete is. A rivalizálás a két legnagyobb lengyel tudományos központnak tekintett város: Varsó és Krakkó között persze napjainkban is tart, amit mi sem példáz jobban, mint hogy egy soros pápai audiencia alkalmával a krakkói Jagelló Egyetem rektora

az ország legrégebbi, míg a Varsói Egyetem rektora az ország legjobb egyetemének rektoraként mutatkozott be Őszentsége előtt. E kis előtörténet után azonban itt az ideje, hogy végre, ahogy egy, a francia kultúrán nevelkedett lengyel mondaná: *revenons à nos moutons*, azaz a tárgyra térjünk.

Az Egyetemi Könyvtár új épületét, amely elé most gördül be velem a busz, igen illusztris egyházi személyiség, maga II. János Pál pápa adta át ünnepélyes keretek között a nagyközönségnek 1999-ben. (Tehát megint csak Őszentsége, világi nevén Karol Wojtyła, akit azonban „egyetemi szempontból” nota bene nem Varsóhoz, hanem Krakóhoz fűznek szorosabb szálak, lévén, hogy a Jagelló Egyetem Teológiai Fakultásán doktorált, ahol professzorként 1953-tól erkölcsstant is oktatott.)

Megpillantva a hatalmas épületkomplexumot nem ér különösebb meglepetés. S persze nemcsak azért nem, mert előzetesen volt már alkalmam néhány fényképet megtekinteni a könyvtárról, hanem azért sem, mert Varsóban az embernek bőven van alkalmja hozzászokni a monumentalitáshoz. A főbejáratához – felette díszítőelemként nyitott könyv függ, benne a nagybetűs mondás: HINC OMNIA – egy árkádsoron át vezet az út. Ennek oszlopai hatalmas, zöldesszürke kőbe véssett szalagcímként hordozzák a feliratot: BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA (Egyetemi Könyvtár).

A zöld, a szürke és a fehér decens árnyalatai egyébként nyugodt hangulatot árasztva uralják az egész földszintet, ahol az előcsarnok, a ruhatárak és egy kiállítóterem mellett még éttermet is találunk. A földszinten ezzel véget is ér azon helyiségek listája, ahová az olvasójeggyel nem rendelkező látogató szabadon bejuthat. A földszint többi részét ugyanis egy, (mint később megtudtam, mozgatható polcokkal rendelkező ún. „kompakt” és mintegy 1,5 millió kötetnek helyet adó) raktárrészleg foglalja el. Itt tárolják – többek között – az 1980 előtt megjelent kiadványokat is, amelyekhez a könyvtárlátogatók a 2. szinten lévő olvasóteremben juthatnak hozzá. Méreteiről talán elárul valamit, ha leírom, hogy a raktár területe mintegy 4000 m².

Egy igen impozáns, több méter széles lépcsősor vezet az előcsarnokból az 1. szinten lévő főcsarnokba, ahol az információ és a katalógusok kaptak helyet. Ugyanezek a lépcsőkön továbbhaladva érhetjük el aztán a 2. szintet, ahol a központi olvasóterem található. A könyvtár külön érdekessége, hogy szakít a hagyományos értelemben vett olvasóterem és raktárrészleg merev elhatárolásával, amely struktúra a könyvtárost egyfajta közvetítő szerepre predesztinálja. Ehelyett itt az egyes ún. „olvasóznák” és raktárrészlegek logikusan elrendezett és szervezett egységével találkozunk, ahol az olvasó számára az eligazodást információs pontok segítik. Úgy fogalmazhatnánk tehát, hogy a könyvtár az olvasóterem és a könyvraktár „ötvetét” nyújtja, kiszélesítve ezzel a közvetlenül hozzáférhető könyvek körét, s talán nem kevés időt is megtakarítva egyben a kutató számára. Ugyanakkor úgy érzem, van ennek egy bár nehezen mérhető, de mindenképpen fontos másik előnye is: ez a rendszer a hagyományosnál jelentősebb mértékben tekinti partnernek a könyvtárlátogatót, nagyobb szabadságot nyújtva így neki. Talán nem minden alap nélkül mondhatom azt, hogy ennek a jó értelemben vett *laissez faire*-nek viseli magán a jegyét a könyvtár egész architektúrája is, amely a szellős, tág, világos és jól átjárható belső terekben nyer kifejezést.

Az 1. szinten a szabadon hozzáférhető állományban az alábbi tudományterületek vannak képviselve: filozófia, pszichológia, oktatás, történelemtudomány, nyelv-

szet, irodalomtudomány, földrajz, matematika, természet- és egyéb alkalmazott tudományok. Itt kapott helyet a könyvtártudománnyal kapcsolatos anyag is.

A központi olvasóterem 120 férőhelyes, és felfelé vagy két emeletnyi magas. A teremre boruló üvegtető tovább növeli a belső tér amúgy is nyitott, komfortos jellegét. A polcokon szabadon hozzáférhető, mintegy 15 000 kötetnyi anyagban a tájékozódást komputervezérelt vizuális információs rendszer segíti, amelyben az egyes szekciók fára emlékeztető elágazásos, szakszerűbben: „dendrit”- elrendezésben következnek. A számítógép képernyőjén ablakban megjelenő leltári szám alatt nemcsak a keresett könyvről és annak témájáról található részletes információt, de az ablakocská színe alapján arról is tájékozódhatunk, hogy a könyv kölcsönözhető-e.

A 2. szinten az alábbi tudományterületekhez biztosított a szabad hozzáférés: társadalomtudományok, antropológia, jog, politológia, zene, építészet, képzőművészetek.

A 3. és egyben az utolsó szint kettős funkciót lát el. Északi szárnyában található az alsóbb szintekhez hasonlóan szabad hozzáférési lehetőséget kínáló szektor, a fennmaradó részben azonban olyan kutatóhelyek vannak, amelyeket a hagyományos, több férőhelyes munkaasztalokkal ellentétben nem kell másokkal megosztani, hanem kabinok formájában minden kutatónak egyéni, zavartalan munkát biztosítanak. A kutatók ezen a szinten XIX. századi kiadványokat, kéziratokat, térképeket, rézmetszeteket, ősnymtatványokat, valamint zenei anyagot és egyéb más kordokumentumokat találhatnak, természetesen kizárólag helyben történő használatra.

Mivel a Varsói Egyetemi Könyvtár komoly speciális gyűjteményekkel is rendelkezik, úgy gondolom, ezekről is feltétlenül szólnom kell. Az egyes gyűjteményeknek külön e-mail címük van, ezt a megfelelő rész után tüntetem majd fel. Elsőként következzenek talán az ősnymtatványok. Ezek száma mintegy 130 000, a periodikákat is számba véve összesen 135 000, amelyeknek mindegyike 1801 előtt jelent meg. A gyűjtemény egy nem elhanyagolható részét XVI. századi kiadványok alkotják. (e-mail: stdruk@mail.uw.edu.pl)

A XIX. századi anyag körülbelül 400 000 könyvet és vagy 300 000 periodikát tesz ki, amelyeknek nagy része 1801 és 1918 között jelent meg. A hagyományosan *nyomtatványok terméke* nevezett gyűjtemény mintegy 35000 rézmetszetet és rajtot foglal magába, amelyet gazdag fotóarchívum is kiegészít. Külön említést érdemel az a gazdag anyag, amely az utolsó lengyel király, Stanislaw August Poniatowski, valamint Stanislaw Kostka Potocki magángyűjteményéből került a könyvtárhoz. A kollekció jelentős részét XVII. és XVIII. századi európai mesterek munkái alkotják. (e-mail: gabryc@mail.uw.edu.pl)

A kéziratok osztálya állományának jelentős része sajnos elpusztult a második világháborúban. Az állomány ma kb. 4000 tételt számlál. Ezek főleg a Varsói Tudományos Társaság, valamint az evangélikus egyház levelezésének dokumentumaiból és a náciellenes hazafias ellenállási mozgalom anyagából állnak. (e-mail: buwrps@mail.uw.edu.pl)

A zenei gyűjtemény anyagának jelentős része a Wroclawi (Boroszló) Egyetem archívumából került ki, amelyet 1958-ban kiegészítettek a XX. századi lengyel zeneszerzők archívumának anyagával. Ma a gyűjtemény megközelítőleg 75 000 tételből áll, amelyben kéziratokat, eredeti kottákat, korabeli hangfelvételeket és zenei tárgyú könyveket őriznek. (e-mail: mus@mail.uw.edu.pl)

Meg kell még említeni a térképgyűjteményt (több mint 10000 térképet – köztük számos kézzel rajzoltat – tartanak itt nyilván, amelyek a XVI.-tól a XX. századig terjedő időszakot ölelik fel (e-mail: gabkart@mercury.ci.uw.edu.pl), valamint az ún. „ephemera kollekción”, amelyben röpiratok, nyomtatott kiáltványok, plakátok és poszterek kaptak helyet. (e-mail: dzs@mail.uw.edu.pl)

Most pedig következnek néhány „száraz adat”, amelyek azonban vélhetőleg segítenek majd a könyvtárról alkotandó kép kerekébbé tételében:

- a Varsói Egyetemi Könyvtárban összesen mintegy 1 540 000 könyv, 610 000 újság és folyóirat (ebből 302 000 címet tesznek ki az egyes gyűjtemények valamelyikébe tartozó tételek) található. A könyvtár jelenleg 1200 külföldi folyóiratot járat rendszeresen;
- az 1994 előtt megjelent összes mű számítógépes nyilvántartásba van véve, a kézi katalógust azonban 1998 óta nem frissítették;
- a számítógépes (on-line) katalógus mintegy 240 000 tételt tartalmaz, a használatnak lehetősége van arra, hogy a számítógépes rendszeren keresztül az ország más egyetemi könyvtárainak (pl. Krakó, Gdansk, Wrocław, Lublin, Torun) állományára vonatkozólag is lekérjen adatokat, mivel a varsói könyvtár számítógépes rendszere (KABA) ezekkel a rendszerekkel kapcsolatban áll és kompatibilis;
- a Varsói Egyetemi Könyvtárban összesen 110 gép áll az olvasók rendelkezésére, az egyéni kutatóhelyek esetében lehetőség van arra is, hogy a könyvtárlátogató saját notebook-ját a könyvtár számítógépes rendszeréhez csatlakoztassa. sőt a könyvtár rendelkezik olyan számítógépekkel is, amelyeket a gyengén látók igényeihez igazítottak;
- könyvtár címe: 00-312 Warszawa, Dobra 55/66, Lengyelország
- internetelérhetőség: <http://www.buw.uw.edu.pl>
- a könyvtár jelenlegi igazgatója dr. Henryk Hollender (tel.: +48 22 5525663)

Elhagyva a könyvtár épületét ambivalens érzés lesz úrrá rajtam, amelyet egyrészt a csodálat és az elismerés, másrészt viszont némi – nem tagadom – irigységből táplálkozó keserűség elegye alkot. Aztán a nálunk sem ismeretlen Stanislaw Lem egyik regényének a címe: 'A XXI. század könyvtára' (A regény magyarul *Az emberiség egy perce* címen jelent meg 1988-ban) villan át az agyamon, és az előbbi érzés átadja a helyét a felismerésnek, hogy én most valóban ott jártam. Végül pedig csak egyetlen vágy fogalmazódik meg bennem: szeretnék ide kutatóként még sokszor visszatérni.

Pátrovics Péter